

Petra
Batelja

Novi susret s nekadašnjom vladaticom

'King' *Maria Theresia*, međunarodna konferencija povodom 300.-te obljetnice rođenja Marije Terezije
Hrvatski državni arhiv, Hrvatski institut za povijest,
Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 10. – 11. travnja 2017.

Jedna od najdugovječnijih i najznačajnijih vladarica u povijesti čovječanstva, Marija Terezija, u travnju ove godine povodom svoga tristotog rođendana po prvi puta je posjetila Hrvatsku. Istaknuo je to Alexander Buczynski u uvodnome govoru na otvorenju dvodnevne međunarodne konferencije kojom se u Hrvatskoj obilježila jubilarna obljetnica njezina rođenja. U nemogućnosti sveobuhvatnog prikaza života i djela kraljice Marije Terezije, organizatori su, svjesni zahtjevnosti zadatka, dvodnevnu konferenciju podijelili u tri tematske sesije dopunjene dvjema izložbama. Na taj je način mnoštvo sakupljene građe bilo predstavljeno ne samo sudionicima konferencije, već

i široj stručnoj javnosti i nakon završetka službenog dijela. Organizatori su bile krovne hrvatske znanstvene institucije: Hrvatski državni arhiv, Hrvatski institut za povijest i Hrvatski povijesni muzej, a izlagači njihovi djelatnici i pozvani strani stručnjaci.

Marija Terezija (Beč, 13. svibnja 1717. – Beč, 29. studenog 1780.) bila je prva i jedina vladarica na austrijskom prijestolju, okrunjena za mađarskog kralja, odnosno *rex Hungariae* (!) na svečanoj ceremoniji u Požunu 1741. godine te proglašena češkom kraljicom 1743. u Pragu. Nakon smrti tek rođenog sina Leopolda (1716.), potencijalnog prijestolonasljednika, postalo je evidentno da će prijestolje posljednjeg muškog Habsburgovca Karla

III. (VI.) (1685.-1740.) naslijediti njegova kćer. Bez muškog potomka, Pragmatička sankcija iz 1712. garantirala je Mariji Tereziji pravo nasljeđivanja i prednost pred drugim rođacima. Uvodnim plenarnim izlaganjem na konferenciji, “All the King’s men.’ Maria Theresia, Charles III, Francis Stephen and the Making of a King”, o odnosima s ocem i suprugom Franjom I. Stjepanom Lotarinškim te o samoj ceremoniji krunidbe, William O’Reilly započeo je poglavlje o počecima njene četrdesetogodišnje vladavine.

Konferencija je nastavljena prvom sesijom naslovljenom *Accession and War*. Ubong Essien Umoh svojim izlaganjem vremenski je obuhvatio period Rata za austrijsko prijestolje (1740.-1741.) i Sedmogodišnjeg rata (1756.-1764.), istaknuvši njihovu važnost i za vojne reforme koje su paralelno provođene. Za hrvatsku historiografiju važan su doprinos izlaganja Vedrana Klaužara o ulozi graničara u pojedinim bitkama Sedmogodišnjeg rata te analiza strukture vojske Istvána L. Nagya, koji se usredotočio na generale koji su se identificirali kao Hrvati i koji su zahvaljujući reformama postali ravnopravnim dijelom vojne elite Habsburške Monarhije. Za hrvatsku ranonovovjekovnu vojnu povijest značajno je i predavanje Alexandra Buczynskog o *neregularnim* jedinicama, to jest graničarima i krajišnicima koji su pod vodstvom (ne)popularnog baruna Trenka izveli brojne pojedinačne napade taktikom “malog rata”,

što je zbog (neočekivane) efikasnosti gotovo revolucioniralo dosadašnji način ratovanja. O uspostavi graničarske pješadije u Transilvaniji (1761.-1766.) govorio je Vlad Popovici, a recepciju krajišnika-Ličana u onovremenome stranom tisku izložio je Juraj Balić.

Marijaterezijanske reforme, s ključnom promjenom u oporezivanju po uzoru na pruski koncept uprave, započele su gotovo istodobno s Ratom za austrijsko nasljeđe, a proces modernizacije i centralizacije pokrenuo je niz promjena u raznim sferama života odrazivši se na sve zemlje sastavnice Monarhije. Na temelju arhivskog gradiva koje se čuva u Hrvatskome državnom arhivu (HDA) u Zagrebu, prvog dana konferencije u prostoru atrija HDA otvorena je izložba *Nos Maria Theresia... Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque regina apostolica...* (10. travnja–9. lipnja) na kojoj su pregledno i sistematično predstavljeni odjeci i posljedice reformi na prostoru tadašnje Hrvatske. Počevši s temom posvećenom uređenju arhiva u vrijeme Marije Terezije i djelovanju Nikole pl. Škrleca, sudionika reformi Banske Hrvatske, niz panoa predstavio je vojne, zdravstvene, gospodarske i obrazovne reforme te ukinuće Isusovačkog reda.

Unutar druge sesije naslovljene *Reforms* u fokusu su bile konkretne sociološko-društvene posljedice reformi, kao što je osnivanje političko-kameralnog studija u Varaždinu (1769.), namijenjenog obrazovanju postojećih i novih javnih

©
S konferencije
'King' Maria
Theresia,
FOTO I. Asić,
HPM

službenika u službi Dvora, na što se u svom izlaganju osvrnula Ivana Horbec. Kristina Milković i Ivana Funda u izlaganju su se usredotočile na tzv. *Krajiška prava* (Militär Gränitz-Rechten), pravnom aktu koji je samo formalno navodio odobrena prava vojnicima-kmetovima s prostora hrvatsko-slavonske vojne granice, a dugoročno im zapravo dokinuo autonomiju donijevši znatne strukturalne promjene među stanovništvom. Valentina Janković u svom se izlaganju koncipiranom kao studiji slučaja usredotočila na uobičajenu praksu tzv. "dogovorenih brakova" s ciljem dobivanja i očuvanja određenoga društvenog statusa te učvršćivanja društveno-političkih veza. Pravno-

-administrativne reforme Marije Terezije, kao i osnivanje novih institucija, utjecale su na djelovanje pokrajinskih sudova, na što se u svom izlaganju usredotočio Ladislav Dobrica. Demistifikaciji Marije Terezije kao *prosvijećenog* monarha pridonijelo je izlaganje Daniela Vojaka i Nevena Kovačeva o društveno-ekonomskom položaju Roma u Hrvatskoj i Slavoniji u drugoj polovici 18. stoljeća.

Drugog dana konferencije u prostorima Hrvatskoga povijesnog muzeja otvorena je izložba portreta iz fundusa muzeja naslovljena *Maria Theresia and Her Contemporaries in Croatia* (11. travnja – 9. lipnja). Tematski fokusirano postavljena izložba putem iznimno vrijedne građe

←
S konferencije
'King' Maria
Theresia,
FOTO I. ASIĆ,
HPM

nudi posjetitelju pogled u elitno društvo vladarice i njenih najbližih. Od portreta Marije Terezije izdvaja se rad omiljenoga dvorskog slikara Martina von Meytensa, rani zaručnički portret buduće vladarice i supruge Franje I. Stjepana Lotarinškog (oko 1736.) te lovački portreti njenih roditelja. Nasuprot njima nalazi se nekolicina odabranih hrvatskih plemića i njihovih supruga. Oni su se istaknuli u ratovima (poput na primjer Ivana Nepomuka Draškovića i Krste Oršića) ili pak bili sudionici njenih reformi (recimo, Adam Najšić i Ivan Rauch). Kako ističe autorica postava, s Marijom Terezijom ih povezuju različite političko-vojno-društvene veze, na što se na izložbi kratkim biografskim podacima i upućuje.

Zadnja sesija *Family Ties, Social Networks and Lasting Images* donijela je izlaganja na kojima je predstavljena i raznovrsna umjetnička građa. Marina Bregovac-Pisk, kustosica izložbe, kronološki je predstavila sačuvane portrete Marije Terezije iz Zagreba i Varaždina. Anna Fabiankowitsch istaknula je značaj zlatnih i srebrnih novčića i medalja s utisnutim likom nove vladarice, koji su bili dijeljeni prilikom krunjenja 1741., kao strategiju potvrđivanja

moći i položaja. Kristian Gotić predstavio je talir Marije Terezije, "najpoznatiji srebrni novčić na svijetu" u neprekidnoj upotrebi od 1741. godine, dok je u izlaganju Mislava Barića i Jelene Borošak-Marijanović naglasak bio na sačuvanim zastavama iz fundusa muzeja iz tog perioda. Stipe Ledić govorio je o odnosu Marije Terezije sa sinom Josipom II., analizirajući fiktivni književno-političko narativ isusovca Josepha Keresztúrija iz 1790. godine. Najveći iskorak prema modernom dobu napravljen je izlaganjem muzikologinje Anne Piotrowske koja je analizom sadržaja i recepcije opere *Barun-Ciganin* Johanna Straussa ml. (1885.) iznijela i reference na Mariju Tereziju kao vjerojatnog uzora za glavnu junakinju.

Ovime je ukratko predstavljen program dvodnevne međunarodne konferencije s izlaganjima koja će u svome punom pismenom obliku zasigurno upotpuniti poznavanje života Marije Terezije, ali i jednog dijela povijesti 18. stoljeća, važnog i za hrvatske zemlje. Likovna i povijesna vrela ovime nisu ni izbliza iscrpljena, a za novi susret s nekadašnjom vladaricom trebalo bi otvoriti vrata svima zainteresiranima, i prije novog jubileja. x